

CELE TREI SECOLE ALE MĂNĂSTIRII HÂNCU

Dr. hab. Pavel PARASCA

Dr. hab. Valentin TOMULEȚ

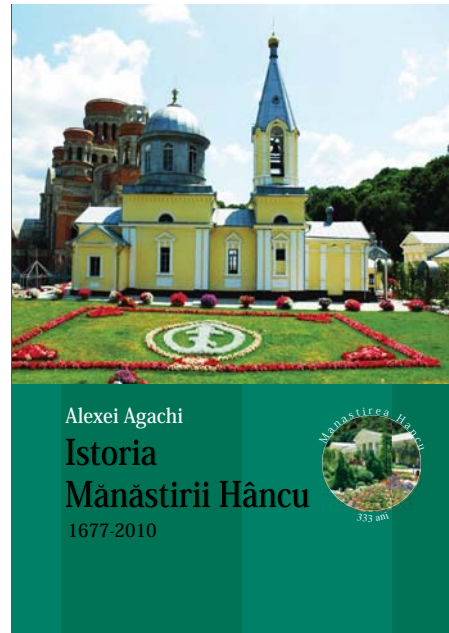
Precum se știe, sub regimul totalitar comunist, al ateismului militant și agresiv, instaurat în Basarabia în urma punerii în aplicare a odiosului pact Ribbentrop-Molotov, dar mai ales după reanexarea ținutului la imperiul sovietic în faza finală a celui de-al Doilea Război Mondial, tematica bisericească ca obiect de cercetare științifică a fost interzisă. Excepții au fost posibile doar în cazurile în care se impunea intercalarea unor subiecte de ordin religios în postulatele politico-ideologice, menite să inoculeze credincioșilor basarabeni, în mod special românilor din ținut, falsuri istorice privind trecutul și prezentul lor.

Doar falimentul regimului în URSS și triumful mișcării de renaștere națională de la sfârșitul anilor '80 – anii '90 a creat condițiile necesare pentru reluarea cercetărilor în domeniul ecleziastic ca parte indispensabilă a istoriei umanității. A urmat o adevărată avalanșă de articole, comunicări, studii și monografii care au pus începutul readucerii tematicii religioase la statutul ei firesc, fără de care este imposibilă cunoașterea adecvată a procesului istoric din trecut și a stării de spirit a societății contemporane.

Recent, șirul acestor publicații s-a completat esențial cu lucrarea monografică a reputatului cercetător basarabean, dr. habilitat, Alexei Agachi, autor al unor opere științifice de certă valoare consacrate zbuciumatei istorii a celor două principate românești, după ce ele au ajuns obiect al expansiunii Rusiei imperiale.

Structurată pe cinci capitole, lucrarea *Istoria Mănăstirii Hâncu 1677-2010* este precedată de o *Introducere* și încheiată cu un *Epilog*. Capitolele, la rândul lor, sunt organizate pe subcapitole (paragrafe), fiecare dintre ele fiind axat pe diverse aspecte componente ale capitolelor și lucrării în genere.

În *Introducere* autorul dă o lămurire termenului „mănăstire”, respingând teza speculată nu rareori despre originea slavonă a acestuia și demonstrând proveniența lui greacă, apoi, trece în revistă cele mai importante și mai vechi așezăminte monastice din spațiul românesc în general și din Țara Moldovei în special. Autorul numește și câteva dintre ele, situate între Prut și Nistru (Vârzărești, Căpriana) la care, din 1677 se adaugă Mănăstirea Hâncu, abia întemeiată

Alexei Aghachi, *Istoria Mănăstirii Hâncu 1677-2010*, Seria IDN*, M1, Chișinău: Pontos, 2010

atunci și constrânsă ulterior să treacă prin mai multe grave încercări, care-i puneau în pericol existența, ceea ce creează și cercetătorului grave dificultăți în urmărirea pas cu pas a istoriei aceluia locaș monastic. Autorul își apreciază opera drept „o încercare de a expune în mod sistematic, pe baza documentelor de arhivă și a literaturii de specialitate, întreaga istorie a Mănăstirii Hâncu, de la fondare și până în zilele noastre” (p. 8). Lucrarea, în partea ei introductivă, impresionează și prin bogatul studiu de istoriografie a problemei abordate (p. 10-22), în care se pune în evidență aportul altor cercetători care, într-o măsură mai mare sau mai mică, s-au aplecat și asupra acestui sfânt locaș.

Conținutul capitolului I ni-l dezvăluie chiar titlul lui – *Schitul Hâncu de la fondare până în 1812* – adică până când, în urma raptului Basarabiei, s-a schimbat și organizarea bisericească în cadrul căreia Mănăstirea Hâncu și-a continuat existența. Cum este și natural, autorul a consacrat un scurt studiu istoric marelui boier Mihalcea Hâncu – fondatorul locașului care i-a preluat și numele. Coborând investigarea în bază de documente istorice, autorul reușește să reconstituie o adevărată genealogie a neamului din care-și trăgea obârșia boierul-ctitor (p. 23-25) cu rădăcini adânci poate încă din prima domnie a lui Petru Rareș (1527-1538). Indiferent dacă toți Hânculeștii menționați în izvoarele istorice ale vremii țineau de unul și același neam sau de neamuri diferite, comun

* Seria de monografii Istorii și Documente Necunoscute este lansată de Asociația tinerilor istorici în 2010

fiindu-le doar numele, toți ei sunt catalogați ca fiind deținători de importante dregătorii, adică implicați în exercitarea puterii în stat. Însuși Mihalcea Hâncu a fost o mare personalitate influentă în viața politică a Țării Moldovei, fiind, alături de un alt mare boier, Apostol Durac, unul din conducătorii răscoalei din 1671-1672, împotriva domniei lui Gheorghe Duca, ca răspuns la fiscalitatea excesivă a acestuia (p. 26-29). Nu se exclud nici unele posibile veleități domnești ale lui Mihalcea Hâncu. Dar cea mai mare faptă care i-a înveșnicit numele a fost actul său ctitoricesc de fondare a schitului Vladnic (Vlamic) ca precursor al mănăstirii care-i poartă numele și astăzi. Reproducând izvoarele documentare la subiect și îmbinându-le cu interpretările existente în scrierile altor autori, A. Agachi întregește contextul istoric și circumstanțele în care a fost fondat schitul în cauză (p. 32-34), pentru ca în subcapitolul următor se reconstituie istoria lui în anii 1677-1812 (p. 34-43).

Pe durata acestei perioade, schitul de maici Vladnic, la începutul căruia el a fost în seama monahiei Parascheva – fiica lui Mihalcea Hâncu –, a avut de îndurat, în câteva rânduri, prădăciuni și distrugerii din partea tătarilor din Bugeac, pentru ca, în 1739, la finele războiului ruso-turc din 1735-1739, el, ca și întreaga Țară a Moldovei, să cunoască și efectele dezastruoase cauzate de armatele rusești. Autorul reproduce un pasaj din cronica lui Ioan Neculce – contemporan al evenimentelor – care descrie urgia năpastei abătute asupra țării în urma prezenței acestor armate care au prădat „de-au rămas oamenii cu pieile goale, numai cu sufletele”, țara fiind „în bejană și plină de tâlhari de oaste”, astfel că „au robit toți oamenii, trecându-i cu copiii cu femeii la Moscova”, și împărțind „pre oameni ca pre dobitoace”. Unora le erau luați bărbații, altora copiii sau femeile. „Și-i vindè unii la alții, fără leac de milă, mai rău decât tătarii” (p. 34-35). Nici ocupația rusească a celor două Țări Române extracarpatică din anii 1806-1812 nu a fost mai puțin aspră pentru mănăstire, devenită din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea locaș de călugări.

Istoria Mănăstirii Hâncu de după 1812 este tratată de autor în capitolul III, precedat de capitolul II, *Viața spirituală în Mănăstirea Hâncu și modurile de viață monahală*, care urmărește firul subiectelor abordate până în zilele noastre. Cititorul este familiarizat mai întâi de toate cu *modurile și principiile de bază ale vieții monahale*, necesare nu doar celor ce ar dori să se lumineze în domeniu, ci și cercetătorilor care se consacră tematicii istorice mănăstirești (p. 48-58). Și în acest capitol, o atenție deosebită se acordă

vieții spirituale în Mănăstirea Hâncu sub ocupația țaristă (1806-1918) (p. 54-72), pentru ca expunerea să continue logic cu *viața spirituală în Mănăstirea Hâncu în perioada interbelică (1918-1940, 1941-1944)*, vorba fiind de fapt de perioada aflării firești a Basarabiei în componența României întregite (p. 72-76). În celelalte cinci compartimente ale capitolului II, autorul face o descriere a bisericilor, școlii și stareților Mănăstirii Hâncu ș.a.

O muncă mare a fost depusă în vederea reconstituirii fondului și titlurilor de manuscrise și cărți în temei religioase și de uz bisericesc pe toată durata vremii când se alcătuiau și registre sau condici ale acestor bunuri ale mănăstirii, începând cu primele informații în acest sens, din anul 1817 și până la data lichidării comunității monahale de la Hâncu din anul 1950. Evenimentul a condus și la dispariția fără urme a fostei biblioteci, astfel că după „reactivarea Mănăstirii Hâncu, în anii 1990-1993, a început și crearea unei biblioteci noi”. În prezent, ea dispune de peste 2 200 de volume ce țin în temei de slujba bisericească și de lectura monahal-duhovnicească. O mândrie a bibliotecii Mănăstirii Hâncu este șirul de cărți vechi – adevărate comori bibliografice –, editate încă în secolele XVII-XVIII și la începutul secolului al XIX-lea. Cele mai multe cărți însă au fost editate în secolul al XIX-lea în diferite centre religioase din România, dar și la Tipografia Duhovnicească din Chișinău, prezente fiind, totodată, și cărți editate în Rusia. Această avere, greu de evaluat ținând cont de valoarea deosebită a cărților vechi, s-a completat în partea sa majoră prin donații particulare ale credincioșilor, dar și prin efortul și străduința Episcopului de Hâncu, Preasfințitul Petru (p. 106-113). Extrem de prețioasă pentru cercetători este lista cărților vechi din biblioteca mănăstirii (p. 113-115). Valoroase sunt și piesele din muzeul mănăstirii: icoane, obiecte de cult (candele, cununii, potire, cruci ș.a.), cărți rare, veșminte, epitrahile, monede comemorative, covoare, broderii, lucruri croșetate, prosoape și alte lucruri executate manual de măicuțe.

În câmpul de investigație al capitolului III, *Mănăstirea Hâncu în perioada anilor 1812-1944*, autorul plasează probleme cu tematică inedită: pentru prima dată se face o analiză minuțioasă și detaliată a situației economice a Mănăstirii Hâncu, din momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus în 1812 și până în 1944. Autorul, mai întâi de toate, stabilește anul transformării schitului Hâncu în mănăstire. Reproducând părerile mai multor cercetători (A.Zașciuk, P.A. Crușevan, arhimandrit V.Puiu, Șt.Ciobanu, Șt.Berechet, V.Coțofan, G.Stici,

V.Trofăilă, L.Livițchi, R.Cemârtan), autorul, în baza analizei detaliate a documentelor de arhivă inedite, depistate în fondul Dicasteriei Duhovnicești din Chișinău, ajunge la concluzia că ridicarea schitului în rang de mănăstire a avut loc după 13 februarie, dar și înainte de 12 august 1816. Cauza trecerii schitului Hâncu în categoria mănăstirilor autorul o vede în îmbunătățirea situației economice a schitului și în creșterea numărului fraților călugări (p. 118-122).

Autorul prezintă date destul de interesante despre numărul călugărilor, averea mobilă și imobilă a mănăstirii, potrivit condicilor din 1817 și 1821 (p. 119-124), procesul judiciar, care a durat mai multe decenii, intentat de moșierul din Pereni Panaiot Catargiu, care pretindea la moșia mănăstirii, extinderea terenurilor agricole pe seama donațiilor (în 1835 generalul rus Iakov Ceremisinov a dăruit mănăstirii 150 desetine de pământ) și cumpărării terenurilor agricole. Pe parcursul timpului, suprafața moșiei mănăstirești a crescut considerabil, atingând cifra de peste 633 desetine (p. 128-129). Autorul menționează veniturile și principalele ramuri ale gospodăriei mănăstirești în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea (p. 129-139). Caracterizând dezvoltarea economică a Mănăstirii Hâncu de la fondare, în anul 1677, și până în anul 1918, Alexei Agachi, în concluzie, stabilește convențional trei perioade distincte: 1667-1816, 1817-1866 și 1866-1918, perioade care s-au deosebit între ele nu doar prin statutul deținut de acest locaș de cult (la început *schit*, iar din 1816 – *mănăstire*), dar și prin schimbările care au intervenit pe parcursul anilor în viața economică.

Un interes deosebit prezintă compartimentul consacrat situației economice a Mănăstirii Hâncu în perioada interbelică (1918-1940). După unirea Basarabiei cu patria-mamă, la 27 martie/9 aprilie 1918 și intrarea Mănăstirii Hâncu în componența Bisericii Române, situația ei economică era destul de bună. Autorul aduce mai multe argumente care vin să dovedească acest lucru. În baza descrierii averii mănăstirești în 1918, polemizând cu stareții mănăstirii care afirmau că „produsul mănăstirilor nu se comercializează”, autorul demonstrează încadrarea Mănăstirii Hâncu în relațiile de piață, dovedind că cea mai mare parte a veniturilor erau obținute din comercializarea vitelor, fructelor, vinului și lemnului de pădure (p. 140-142). Este analizat în detalii impactul reformei agrare asupra Mănăstirii Hâncu. În baza legii adoptate la 27 noiembrie 1918 de Sfatul Țării, din cele 633,5 ha de pământ, locașului monahal i-au fost expropriate 246 ha teren arabil și 343 ha de pădure, în proprietatea mănăstirii fiind lăsate doar circa 101 ha (p. 143-144). În pofida acestui fapt, autorul constată că

datorită muncii depuse de comunitatea monahală, a sumelor considerabile primite de la bănci în calitate de rentă și dobândă pentru pământul expropriat, acordării de către statul român a unui lot mare de pădure în uzufruct, a sumelor încasate de la arendașii bunurilor mănăstirești, a vinderii unor cantități mari de vin și fructe, a unor donații din partea persoanelor particulare etc., treptat situația economică a Mănăstirii Hâncu s-a îmbunătățit considerabil, iar spre mijlocul perioadei interbelice a devenit cu adevărat prosperă (p. 145). Rezultat al acestor procese este creșterea veniturilor și cheltuielilor mănăstirii (p. 146-148).

În baza unui material factologic de arhivă inedit, autorul analizează schimbările care au intervenit în activitatea Mănăstirii Hâncu în perioada 1941-1944: jefuirea mănăstirii de către autoritățile sovietice bolșevice, impactul cutremurului de pământ din luna noiembrie 1940 asupra mănăstirii și măsurile întreprinse de autoritățile monahale în vederea reparării Palatului stăreției și altor edificii, sporirii veniturilor și cheltuielilor bugetare ale mănăstirii, bunei gestionări a averii mobile și imobile a mănăstirii etc. Ceea ce denotă că și în timp de război a fost posibilă redresarea situației economice a locașului monahal (p. 148-156).

Un compartiment aparte al capitolului III este consacrat *Metocului din Chișinău al Mănăstirii Hâncu*, donat la 1 septembrie 1821 de Eufrosinia Spâncenoaie și aflat în proprietatea mănăstirii până în 1944. Autorul descrie încercările, nu totdeauna reușite, ale administrației mănăstirii de a administra pe parcursul anilor metocul și încercarea nereușită de a scoate în 1879 metocul la vânzare.

În capitolul IV, *Mănăstirea Hâncu în perioada sovietică (1944-1950)*, e tratat un complex de probleme ce vizează Mănăstirea Hâncu sub regimul dominației sovietice. Pentru a elucida activitatea mănăstirii în condițiile acestui regim, autorul face o caracteristică succintă a legislației care reglementa raporturile dintre biserică și autoritățile sovietice.

Prezintă interes schimbările care au avut loc în cadrul proprietății funciare a mănăstirii în primii ani postbelici. În baza datelor de arhivă inedite, autorul demonstrează că fondul funciar al Mănăstirii Hâncu s-a micșorat considerabil: de la 168,5 ha în 1945, la 60 ha în 1946 și 33,6 ha în 1947, fiind vorba de acaparări funciare efectuate abuziv de autoritățile sovietice locale. Micșorarea fondului funciar a dus în mod direct la micșorarea suprafeței semănăturilor și numărului de vite, iar în consecință la reducerea potențialului economic și a veniturilor mănăstirii (p. 165-168). Materialul documentar folosit de autor, cu referință la impozitele către stat și obligația de a livra mari cantități de produse (cereale, floarea soarelui, carne, lapte, ouă, fructe, lână) vine să con-

firme amploarea dezastrului economic cauzat mănăstirii de autoritățile sovietice (p. 168-169).

O pagină neagră în istoria Mănăstirii Hâncu a fost perioada foametei din anii 1946-1947 și următorii trei ani în care autoritățile sovietice au întreprins măsuri concrete în vederea lichidării mănăstirii. Materialul factologic depistat de autor în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, cu referință la adresările administrației monahale de a scuti mănăstirea de impozite și dări, demonstrează că autoritățile sovietice nu numai că n-au ajutat mănăstirea, dar și au întreprins măsuri concrete pentru a o lichida (op. 169-185). Polemizând cu cercetătoarea L.Tihonov, care afirma că Mănăstirea Hâncu a fost închisă în 1949, precum și cu L.Ilvițchi și R.Cemărtan, care consideră că evenimentul s-a produs în 1956, autorul demonstrează, cu lux de amănunte că acest lucru s-a întâmplat în lunile august-octombrie 1950 (p. 184).

Cercetările întreprinse în capitolul V „*Reactivarea mănăstirii Hâncu (1990-2009)*”, s-au centrat, în temei, pe descrierea istoriei contemporane a Mănăstirii Hâncu. Autorul analizează procedura de reactivare a mănăstirii, începând cu 14 septembrie 1990, analizează modalitatea de constituire oficială a comunității monahale de maici la mănăstire și transmiterea în posesia comunității monahale a ansamblului monastic, descrie cum s-au derulat lucrările de reconstrucție și restaurare a bisericilor, construirea unor noi edificii și face o scurtă caracteristică a activității mănăstirii (p. 186-191). Un compartiment aparte este consacrat Orfelinatlui „*Preafericitul Iosif*” din orașul Chișinău (p. 191-192). În ultimul compartiment al monografiei autorul scrie despre ctitorii, donatorii și personalitățile remarcabile din istoria Mănăstirii Hâncu (p. 193-196). Reactivarea mănăstirii Hâncu, 1990-2009, este descrisă în baza informațiilor furnizate de către Episcopul de Hâncu, Prea Sfințitul Petru și stareța mănăstirii, egumenia Parascheva, precum și a datelor depistate din arhiva curentă a mănăstirii.

Concluziile finale sunt structurate în raport cu expunerea materialului factologic al tematicii abordate. Este demn de reținut faptul că în cele peste trei secole de existență Mănăstirea Hâncu a trecut prin perioade de criză și decădere, de dispariție și reactivare, dar a avut și perioade de prosperitate spirituală și economică, iar călugării și-au dus cu demnitate traiul și sub ocupația rusă, rezistând tuturor încercărilor de deznaționalizare și rusificare întreprinse de autoritățile țariste, apoi de cele sovietice, deși nu s-a reușit să se evite închiderea Mănăstirii Hâncu în 1950. Redeschisă în 1990, Mănăstirea Hâncu se află în plin proces de dezvoltare, reprezentând o poartă a spiritualității și culturii creștin-ortodoxe,

contribuind la păstrarea și perpetuarea frumoaselor tradiții spirituale românești (p. 197).

În concluzie, constatăm că această vastă lucrare consacrată Mănăstirii Hâncu este concepută și scrisă într-o manieră academică. Materialul factologic bogat și destul de convingător pune în lumină diverse probleme și aspecte nestudiate din istoria acestui locaș de cult, dar și din istoria Bisericii Ortodoxe din Basarabia. Pentru a realiza sarcinile preconizate și pentru a pătrunde temeinic în esența problematicei, autorul examinează și supune analizei un număr impunător de documente de arhivă identificate pe parcursul anilor din Arhiva Națională a Republicii Moldova, majoritatea fiind puse la dispoziția cititorului pentru prima oară. Datele au fost sistematizate în mai multe tabele, care țin de problema investigată, fapt ce denotă atât interesul sporit al autorului față de această tematică, cât și eforturile asidue depuse pe parcursul anilor pentru a realiza o adevărată cercetare monografică.

Prin construcție, orizont documentar, factologic și ideatic, exercițiul conceptual și metodologic, lucrarea prezentată de Alexei Agachi țintește și izbuteste să expună principiile de bază ale istoriei unui locaș de cult, cum este Mănăstirea Hâncu. Accentuăm, de asemenea, tentația autorului de a fi deschis și receptiv la tot ceea ce este nou în cercetarea științifică: izvoare, concepte, metodologie, terminologie, prin care se poate stabili adevărul istoric.

Conținutul de bază al monografiei certifică capacitățile excepționale ale autorului de a înainta și de a rezolva, în mod independent, probleme de ordin științific, de a face o analiză temeinică și minuțioasă a izvoarelor și a literaturii de specialitate utilizate, de a purta discuții argumentate cu oponenții, de a face concluzii și generalizări.

Lucrarea este bine ilustrată, incluzând două blazoane ale familiei Hâncu, amprenta sigiliului serdarului Mihalcea Hâncu și mai multe fotografii (61 la număr) cu imaginea edificiilor de cult ale Mănăstirii Hâncu, din diferite perioade de timp, icoane, cărți vechi din biblioteca mănăstirii, fotografii ce reflectă ceremonialul de cult, viața cotidiană a călugărilor. Lucrarea are o ținută grafică impecabilă.

Ne-am referit, succint, doar asupra aspectelor principale expuse în monografia lui Alexei Agachi, fără a recurge și la o critică de conținut. Această latură o lăsăm intenționat în seama cercetătorilor din domeniu. Dincolo de orice observații critice, o concluzie se impune: monografia dlui Alexei Agachi consacrată *Istoriei Mănăstirii Hâncu (1677-2010)* este, fără îndoială, o lucrare concludentă, care completează într-un mod fericit șirul lucrărilor ce țin de istoria locașelor monastice din Republica Moldova ca parte indispensabilă a Bisericii Ortodoxe dintre Prut și Nistru.